

VISSZAEMLEKEZÉSEK

GERGELY TIBOR

PARTIZÁNEMLÉKEIM

1944 december közepén a tél enyhének ígérkezett. Csapatom, a 16. hadosztály kiképző tábora, melyhez orvosként voltam beosztva, Mecenzéfen (Nizný Medzev) szerveződött, zömmel leventékből, cigányokból, csellengőkből, hogy gyorsított kiképzés után az előnyomuló szovjet hadsereg elé ágyútöltelékek harcra vethessék. A karácsonyt folytonos visszavonulás közben Kassa (Kosice) környékén, majd utána néhány napot a Garam menti Koháryházá (Pohorelá) töltöttünk, amikor az egységünkönél néhány kiütéses tifusz megbetegedés jelentkezett. Háborús körülmények közt ez igen veszedelmes, mert a különböző háborúk alatt több ember pusztult el a ragálytól mint az ellenség harci eszközeitől. Parancsnokságunk, értesülve a veszélyről, nyomban intézkedett, és csapatunkat a Besztercebánya (Banská Bistrica) mellett fekvő kis faluba Sásóra (Sasova) egészségügyi zárlatba rendelte. Itt lettem partizán, aminek a története a következő:

Óvári Gyula századosnak, a kiképző zászlóalj parancsnokának szállása a falu közepén, a bíró házában volt. Itt lakott ő és segédtsíztje, Esztergályi Dénes főhadnagy. Beszállásolásuk után a bíró családjával beszélgetve szó esett a hegyekben tevékenykedő partizánokról is. A bíró lánya megkérdezte, hogy nem félnek-e a partizánoktól, vagy nem lenne-e kedvük közéjük állni. Később tudtuk meg, hogy a bíró lánya, vőlegényével együtt, a partizánok összekötője volt.

Néhány nappal ideérkezésünk után, január 25-én este, Óvári százados szállásán kártyáztunk, midőn az ajtón kopogtatva két fehér leples szovjet partizán lépett be, a nyakukba akasztott tárcsás géppisztolyukkal. Illedelmesen köszöntek és mondták, hogy a kártyajátékot csak fejezzük be, majd azután beszélgetünk — és a fal melletti lócára ültek. A játék, persze, érthető megilletődöttségünkben, rövidesen véget ért. Ekkor egyikük megkérdezte, hogy nem akarunk-e partizánok lenni? A válasz nem sokat késett: akarunk! No akkor menjünk, mondta az orosz, és a fogastra akasztott pisztolyainkat összeszedve megjegyezte, hogy ezeket majd visszkapjuk, de azért az italt, cigarettát ami kéznél van, se hagyjuk itt, mert ezekre még szükség lehet. Így hát parancsnokom, Óvári Gyula százados, segédtsíztje, Esztergályi Dénes főhadnagy, egy lefokozott őrnagy, aki velünk kártyázott, de nevét már elfeledtem, dr. Kiss Sándor orvos hadapród őrmester, akit a tetvetlenítésre vezényeltek hozzánk és délvidéki származása révén a rögtönzött tolmács szerepét is ellátta, valamint én, dr. Gergely Tibor orvos zászlós, a kiképző zászlóalj orvosa, továbbá még jó néhány magyar katona, akik aznap az őrszolgálatot látták el, kísérőinkkel együtt megindultunk az éjszakában a hegyek felé vezető ösvényen. Az én szál-

Dr. Gergely Tibor

láshelyem a menet útvonalában volt, így kísérőink beleegyeztek, hogy bemennyünk a szállásomra, ahol segítóm és barátom, Kulcsár Antal eü. tizedes, kassai fodrázmester ekkor már lepihent. Megkérdeztem, akar-e velem jönni? Természetesen, válaszolta és ruháit magára kapkodva egy perc múlva ismét a menetelő csoporthoz csatlakozhattunk.

Pár órás gyalogmenet után, melyet az ágyépig érő magas hóban, váltott nyomtaposóval az élen, csak lassan tehetett meg a kis csapat, házak közé érkeztünk. Ez volt Úrvölgy (Spania Dolina), a partizánbirodalom támpontja. Itt megpihentünk néhány órát és csak reggel korán indultunk tovább Balázsba (Baláze), ahol pihenőre elszállásoltak bennünket, itt töltöttük a napot és ismerkedtünk új környezetünkkel. Itt már több magyar, szlovák és orosz partizánnal találkoztunk. Ez a falu Huszár Károly főleg magyar partizánokból álló csoportjának a védelmére volt bízva, akinek ekkor már legendás híre volt a környező partizán falvakban. Itt találkoztunk a délután folyamán a partizánegység parancsnokával, Morszkoy alezredessel, aki ünnepélyesen partizánjai közé fogadott bennünket. Fegyvereinket visszaadta, és a kölcsönös beszédek elhangzása után még sokáig együtt ünnepeltük csatlakozásunkat. (...)

Balázsba érkezésünk másnapján, nem sokkal ébredésünk után, úgy 8 óra tájban, délkeletre a falu alatt megszóltak a fegyverek. A géppuskák és géppisztolyok kelepelésébe éles csattanásokkal beleszóltak a gépágyúk is. Úgy sejtettük, komoly támadás van kibontakozóban, páncélosok támogatásával. Morszkoy alezredes éppen eligazította embereit, amikor jelentkeztünk nála, hogy jelölje ki a helyünket.

— Á dehogy, vagyunk mi elegen. Ti nem ismeritek sem a terepet, sem a harcmodort. Nem kockáztathatunk. Lehet, hogy nem tudjuk megvédeni a falut és ki kell üríteni. Ti ezért elmentek Kallósra (Kalište), majd ott találkozunk.

Odaszóllította az egyik partizánt, egy Hanzel Jóska nevű szlovák fiút, aki a környékre való volt és jól ismerte az itteni hegyeket.

— Vezesd az elvtársakat Kallósra — mondta —, a patak partján menjetek.

Itt a hó fél egy méter volt, magunknak kellett utat törni, így nehezen haladtunk. Menet közben beszélgetve a Jóska elmondta, hogy Morszkojnak nincsenek jó tapasztalatai az új emberekkel, mert ezek vagy kitartanak a helyükön, amíg agyonverik őket, vagy szaladnak, akkor meg lepuffantják őket mint a nyulakat.

Azt, hogy a partizánoknál kinek mi volt a feladata, csak a beavatottak tudták. Amiről sokan tudnak, mondták, arról az ellenség is tud. Azt azonban rövidesen megtudtuk, hogy a partizánbirodalom központja Buly község, ahol a parancsnok, Morszkoy alezredes is többnyire tartózkodott. (Az ő neve valószínűleg Mihail Petrovics Oszipov volt, később a Szovjetunió Hőse lett.) A törzs parancsnoka Mihail Bobrov őrnagy, a komisszár Grigorjev őrnagy volt. (...)

Kallósra érkezésünk délutánján Óvári százados elmondta az orosz partizánoknak, hogy min gondolkodott az éjszaka... Azon ugyanis, hogy az egész zászlóalj, ami nagyrészt Sásón maradt, fel kellene hozni a partizánokhoz. A partizánoknak nagyon tetszett az ötlet és mindjárt futárt menesztettek Morszkoy alezredeshez, hogy engedélyt kérjék az akcióhoz. Morszkoy szintén lelkesen fogadta az ötletet és engedélyezte a vállalkozást. Közben Óvári százados és Esztergályi főhadnagy megtanácskozták a kivitelezést, majd pedig levelet fogalmaztak Farkas Antal őrmesterhez (szikszói kovácmester), akit a végre-

hajtás megszervezésére legalkalmasabbnak és leginkább megbízhatónak találtak. A levelet két magyar katona vitte el Sásóra, azok közül valók, kik velünk együtt jöttek fel és jól ismerték az őrmestert. Természetesen régi partizánok kísérték őket a faluig, mivel az utak mindenütt el voltak aknásítva.

Másnap délután a falu széle felől egy orosz partizán kiáltását hallottuk:

— Jön a zászlóalj!

És valóban, két orosz partizánnal az élen, az erdei úton egymás után lépkedett Farkas őrmester vezetésével és teljes fegyverzetével a Sásón hagyott egész kiképző zászlóalj. (. . .)

Óvári százados, Esztergályi főhadnagy és Nyikoláj százados, a kallósi partizánalegység parancsnoka, a közeledők elé mentek a falu széléig és üdvözölték az érkezőket, majd Óvári százados eligazította Farkas őrmestert a zászlóalj elhelyezéséről. Ekkora embertömeg nem maradhatott Kallóson, így 1—1 századot a Dóval (Donovaly) mellett levő kis községekbe, Missutba (Misuti) és Mistríkbe (Mistriky) vezényeltek, 1 csoportot meg a szomszédos Buly-ban helyeztek el, ahol a partizánbirodalom parancsnoksága is tartózkodott. A Kallóson maradó századot a falutól fél km-re délkeletre levő iskolaépületben szállásolták el. Ezek az emberek önszántukból jöttek fel, vállalva ezzel a partizánélet nehézségeit és veszélyeit. Tudták, hogy vállalkozásukkal felégették maguk mögött a vissza vezető utat. Tudták azt is, hogy itt nem ejtenek hadifoglyot, legfeljebb csak nyelvet.

A partizánoknak a zászlóalj feljövételével taktikájukon is változtatni kellett. Ennyi emberrel már nem lehetett elbújni az erdőben, most már területet is kellett védeni. Így lett a Besztercebánya—Rózsahegy (Ružomberok) közötti térség a partizánok vadászterülete, melynek központjába ott tartózkodásunk idején a németeknek egyszer sem sikerült eljutniuk.

A zászlóalj feljövételével a mi helyzetünk — vagyis az egészségügyieké — is megváltozott, akárcsak az egész zászlóaljé. Több száz ember ellátásáról kellett gondoskodni. Gyógyszer, kötszer pedig semmi. A segélyhely anyagait feljövételünkkor nem tudtuk felhozni, az túlságosan kockázatos lett volna. Hogyan szerezzük meg itt a legszükségesebbeket?

Amikor Balászból feljöttünk Kallósra, a kísérőnk egy Hanzel József nevű szlovák partizán volt, akit csak Jóskának hívtak és akivel útközben nagyon jól elbeszélgettünk. Kérdésünkre, hogy miből élnek a partizánok, azt mondta, hogy úgy, mint Jánosik. (Ez a szlovák Rózsa Sándor). Ami kell nekik, megszerzik maguknak. Megtámadják a trént, vagy bemennek a falvakba és vásárolnak. Ha kevés a pénz, bemennek a bankba, megmutatják a géppisztolyt és annyi pénzt kapnak, amennyit csak akarnak. Egy ilyen akciójukat így mesélte el Jóska:

— Mikor fogytán volt a pénzünk, lementünk Besztercebányára jónéhányan. Meglátogattunk egy bankot. A géppisztolyok a kabát alatt lapultak. Ketten biztosítottak a bank előtt ténferegve, mi meg hárman bementünk. Megkértük a bent levő ügyfeleket, hogy ne menjenek ki, amíg az üzletet lebonyolítjuk. Az egyik kijelentette, hogy neki nem áll módjában a második ügyeivel foglalkozni, mert neki dolga van. Megmutattuk a géppisztolyokat, ezzel gyorsan meggyőztük. Majd a pénztárhoz fordulva mondtam, hogy 100 000 koronára lenne szükségünk. Dadogott valamit, hogy nem tudja, milyen célra adjon nekünk ennyi pénzt. Mondtam hogy állami pénzre van szükségünk, mert mi Szlovákiáért harcolunk.

— De hát ki az, aki harcol? — kérdezte az egyik vezetőfele.

— Morskoi partizánska skupina „VPRED” (Előre) — válaszoltam. Nyugtát is adunk ha kell, de siessen, mert kint a társaim türelmetlen emberek, meg félünk is, hogy meg találják fázni. Ne kívánják, hogy olyasmit tegyünk ami árt-hatna az önök egészségének.

Gyorsan leszámolták a százezer koronát és mi, megköszönve, békésen távoztunk. Elég sok német és magyar katona mászkált az utcán, mi meg cipeltük a pénzzel megrakott teli tarisznyát. Szegény hegyi ördögöknek gondoltak bennünket és nem sokat tévedtek.

Február 5-én bevetési csoportjaink már járták a számunkra kijelölt területet. Az egyik csoport déltájban érkezett vissza Rózsahegy alól, ami légvonalban jó 25 km lehetett. Vezetőjük így mesélte el a kiruccanást.

— Előző nap indultunk el egy aknavetővel és vagy egy tucat aknával. Megkerültük Korotnót (Korytnica) és Oszadát (Liptovská Osada) arra vigyázva, hogy senki észre ne vegyen bennünket. Oszadán túl szlovák partizánokkal találkoztunk, akik meglepődtek, hogy magyar partizánok mennek bevetésre ilyen messzire. Rózsahegyhez hajnalban érkezünk. Meghúzódtunk a dombokon, jól körülnéztünk, majd leállítottuk az aknavetőt és kilőttük aknáinkat a vasútállomásra és környékére. Aztán azonnal visszaindultunk és most itt vagyunk. Holnap megyünk újra. Hogy hova, azt még nem tudjuk.

Délután Jóska azt a feladatot kapta, hogy átkísérjen minket Buly-ra, mert mi ott leszünk elszállásolva. Az út jó volt arra is, hogy elmondjuk neki kérésünket a gyógyszerbeszerzést illetően. Megígérte a segítséget és azt mondta, készítsük el a listát. A már elkészített listát átnézte, majd így szólt:

— Nem biztos, hogy minden meglesz, ami fel van írva, mert háború van. De ami lesz, azt hozok. Most majd valamelyik gyógyszerészt kell meglátogatnom — mondta, mikor zsebre vágta a listánkat.

Harmadnap jelentkezett is és hozott egy csomó gyógyszert és kötszert. A gyógyszerész nagyot nézett amikor elébe tette a jegyzékünket, megértően bólintott és szó nélkül hozzákezdett a csomag elkészítéséhez.

— Csak akkor lepődött meg, amikor megkérdeztem, hogy mennyit fizetek. Gyorsan összeszámolta, elfogadta a pénzt és azt mondta, köszönöm szépen. Nem nagy ügy az egész — jegyezte meg Jóska. — Egyébként a fronton a különböző otthoni nyavalyák hiányzanak. Az emberek nem fáznak meg, nem köhögnek, nem fáj a gyomruk, nincs reumájuk, magas vérnyomásuk. Itt csak járvány van és az mindennel felér.

Igaza volt.

A tetveket a háborúnak köszönhattuk, a kiütéses tifuszt Koháryházáról hoztuk magunkkal, ahol január közepén voltunk pár napos pihenőben. Hogy honnan jött elő ez a veszedelmes ragály, nem nehéz kitalálni. Aki ugyanis ezen a betegségen valamikor már átesett és meggyógyult, annak a szervezetében a kórokozó vírusok nem feltétlenül pusztulnak el, hanem mintegy a forgalomból kivonva, fertőzőképes állapotban megmaradnak. Az ilyen vírushordozó tehát esetleg élete végéig fertőzés forrása lehet. A fertőzés létrejöttéhez azonban egy másik feltétel jelenléte is szükséges. Ez pedig a tetű, amely nem a csípésével fertőz, mert általa csak maga fertőződik és betegszik meg. Betegen is táplálkozik azonban, és ha teheti, minél előbb átmászik egy egészséges emberre. Ezt azonban nem az újabb csípésével fertőzi meg, hanem az ürülékével, amelyben a kórokozó vírusok még beszáradt állapotban is hónapokig fertőzőképesek ma-

radnak, és azt rendszerint vakarózással juttatjuk a szervezetünkbe a bőrön keresztül. Mármost egy ilyen összeszedett társaságban, amilyen a mi egységünk is volt, könnyen előfordulhatott olyan idősebb személy, aki már előzőleg, esetleg még az első világháborúban átesett a kiütéses tífuszon és felépülve vírusgazda maradt. Most már csak a tetű kellett. A legfőbb tennivaló tehát a tetvetlenítés. Ahol nincs tetű, ott nincs kiütéses tífusz. Ezért rendelt minket is a betegségről tudomást szerezve a felesleges parancsnokság Sásóra karanténba, hogy a tetvetlenítést elvégezzük. Igen ám, de az ahhoz szükséges eszközeinket a feljöveteleinkor nem hozhattuk magunkkal. A védekezésre kevés esély volt. (...) Buly-n találkoztam még néhány szlovák partizánnal is akik közül Ferdinánd Hoffmann pozsonyi újságíróra emlékszem, aki Dvorin néven szerepelt, vele együtt lakott egy Bulla nevezetű szlovák partizán, aki a zólyomi (Zvolen) kommunista párt funkcionáriusának mondta magát. Mindketten a szlovákiai felkelés vezetői közül valók voltak. Velük volt Vitek Károly volt vezérkari tiszt is, aki jól tudott szlovákul és tolmácsként is szerepelt. Ő és Zadzora tüzérezredes szorgoskodtak az ágyú körül mely a Buly melletti dombon volt beásva, mikor ezzel támadt kedvük lövöldözni a partizánoknak. Itt volt ugyancsak egy Gottlieb nevű szlovák komisszár, akivel sokat beszélgettünk időnként. (...)

A vasfegyelem itt nem külsőségekben nyilvánult meg. A parancsot halkan adták és szó nélkül teljesítették. Vitának helye nem lehetett. Hamar megtanultuk a legfontosabb törvényt: *Aki a partizánt feladata teljesítésében akadályozza, az meghal!* A partizán harcmodor az aktív védelem taktikáján alapul. Őrséget általában nem állítottak, de az utakat és ösvényeket megrakták aknákkal és járőreik szorgalmasan ellenőrizték az utakat. Tevékenységük fő célja a németek állandó zavarása, biztonságérzetük csökkentése volt, ahol a harcni helyzet megengedte, fegyveres harcba bocsátkoztak, majd az erdőben ismét eltűntek. Az egyetlen komoly veszedelmet a sítalpas német járőrök jelentették, mert ezek nem voltak utakhoz kötve, bárhol, bármikor feltűnhetnek és meglepetést okozhattak. (...)

Már néhány napja Buly-n voltunk amikor február 6-án délután géppisztoly-sorozatok riasztottak bennünket. Gyorsan kiugrottunk az utcára és a fák takarását keresve igyekeztünk a falun kívülre, mintegy 100 lépésnyire. Ott találtunk három orosz partizánt, akik a fenyőbokrok mögött megbújva igyekeztek viszonozni a tüzet. Ekkor újabb sorozatokat lőttek felénk, a golyók körülöttünk a hóba csapódtak be. Sítalpas német alakulat volt a támadó, szakasznyi erejűnek látszott. A völgy túlsó oldalán az alacsony fenyők kitűnően rejtették őket. A három orosz viszonozta a tüzet, mi is lövöldözni kezdtünk pisztolyainkkal, bár ilyen távolságból nem sok kárt tehattünk bennük. Rövidesen egy géppuska is beavatkozott a faluból, úgy látszott, néhány orosz onnan igyekezett visszaverni a támadást. Majd az egyik orosz azt tanácsolta, hogy húzódjunk az erdőbe és ott várjunk, amíg a lövöldözés elcsendesedik. Óvatosan húzódtunk az erdőbe, míg a németek látóteréből kikerültünk. A géppuska kepelése egyre hallatszott és a géppisztolyok is egyre berregtek, bizonyítva, hogy egyik fél sem hagyott fel a szándékával.

Úgy gondoltuk, az öt partizán, ha nem kapnak erősítést, nem fogja tudni a falut megvédeni.

Az előttünk levő völgy túlsó oldalán zajlott az élet. Bunkerok voltak egymás mellett, köztük emberek járkáltak, füttyörészttek, fát vágtak, láthatóan nem zavarta őket a lövöldözés. Szlovák hegyilakók lehettek, akik kiköltöztek a falvakból, mert a falvakban gyakoriak voltak a súlyos harcok a partizánok és a né-

metek közt. Így nem lehetett rájuk sütni a partizánokkal való együttműködés bűnét, amit a németek mindig igyekeztek megtorolni. Amikor a lövöldözés elcsendesedett, óvatosan elindultunk visszafelé. A faluban teljes volt a csend. Az erdő szélén megkönnyebbülve láttuk, hogy a házak előtt egy orosz géppisztolyos alak mozog. Kezével csendre intett bennünket, majd megszólalt, hogy jól van doktorok, hozzátok amitek van, mert mindjárt megyünk Kallósra. Addigra előkerült a többi orosz is, összesen öten. Az egyik hozta a géppuskát, a másik egy régi páncéltörő puskát.

— Átme gyünk Kallósra, itt nem biztonságos — mondta egyikük. A németek sítálpas alakulatot vetettek be, ez számunkra nagyon veszélyes, mert szabadon mozognak, nincsenek kötve a csapásokhoz. Az a gyanúnk, hogy az a szakasz, amelyik itt járt, csak felderítő megbízatással jött. Tudni akarták, mennyien vagyunk. A komisszár elment Místríkbe készenlétbe helyezni a századot, mi meg elme gyünk Kallósra, ugyanebből a célból.

Közben leszállt az este. Lassan megindulunk Kallós felé, kissé széthúzódva az ösvényen, hogy támadás esetén ne nyújtsunk nagyobb célt. A hold szépen világított. Körülbelül félúton voltunk Buly és Kallós között, amikor az oroszoknak eszükbe jutott, hogy ki kellene próbálni a páncéltörő puskát. Néhány öreg fenyőből álló facsoport között megálltunk. A páncéltörő puskát cipelő orosz lerakta fegyverét, széletteresztette a puska támaszait, lefeküdt a hóba, célbavett egy vastag fenyőt az erdő szélén és lőtt. A puska szokatlanul nagyot dörrent. Vagy öt lövést adott le. A hüvelyknyi acélgolyók úgy vitték át a fenyő törzsét, mint a vaját, aminek az oroszok igen örvendtek.

Valójában a lövöldözés célja nem is annyira a puska kipróbálása lehetett, hanem a környéken levő német egység biztonságérzetének a zavarása. A lövöldözés befejezése után összeszedtük magunkat és lassan tovább ballagtunk Kallós felé a holdfényes éjszakában. (. . .)

Február 7-én valamivel éjjél után a teljes csendet távoli fegyverropogás törte meg. Nyugat felől, nem is nagyon messziről, tisztán hallottam a géppuskák sűrű kepelését, az aknák tompa robbanását a géppisztolyok rövid sorozatait. Itt-ott a gépágyúk ugató hangja is belekeveredett az éjszakai hangversenybe. Valahol Óhegy (Staré Hory) előtt kemény harc dúlt. Ott Jegorovék voltak és a lövöldözés heveségéből ítélve komoly német erővel tűztek össze. Tőlem nem messze, a völgy peremén, az egyik orosz partizán figyelte a heves lövöldözést. Odamentem hozzá, mire az orosz megszólalt.

— Jegorovék akaszkodtak össze a németekkel, azt hiszem. Kemény legények azok, úgy verekednek mint az ördögök.

— Mondd, nem kellene segíteni Jegorovéknak? — kérdeztem. Hogy van az hogy közvetlen szomszédaink életre halálra harcolnak, mi meg itt fülelünk és meg se mozdulunk?

— Á, nem — felelte — Jegorovék tudják mit csinálnak. A harcot ők irányítják. Akkor harcolnak és ott, amikor és ahol ők akarnak. Ha nem akarnak harcolni, visszavonulnak az erdőbe. Az erdő az ő szövetségeseik és nem a németeké. Ha mi most odamennénk, ki tudja használnák-e ezzel Jegorovéknak.

Jó ideig hallgattunk. A harc nem enyhült, Jegorovék keményen állták a sarat. A fegyverek hol ritkábban, hol sűrűbben, de állandóan szóltak. Egy óra lehetett éjjél után, amikor Místrík felől egy szakasznyi magyar partizán érkezett Csík Béla tizedes vezetésével. Köszöntek és megállás nélkül tovább mentek az előttünk levő völgybe, Jergalló (Jergaly) irányába.

— Hiszen ezek odamennek! — mondta az orosz.

— Talán csak megnézik, hogy mi történik ott, de lehet, hogy be is avatkoznak. Látod, aknavetőt meg géppuskát is vittek magukkal.

Álldogáltunk még vagy fél órát. A harc mintha valamelyest csillapodott volna, majd hirtelen újból fellángolt és kiterjedt, mert az addigi helytől balra is megszólaltak a géppuskák.

— Az anyjukat! — kiáltotta az orosz. — Ezek hátbatámadták a németeket! Egy szakasz katona!

A harci zaj most már nem tartott sokáig. Negyed óra múlva ritkulni kezdett a lövöldözés, elhallgattak a géppuskák és lassan elcsendesedett a harci zajtól gyakran olyan hangos, Sturec (Štúrec) alatti táj. A németek visszavonultak.

— Látod mit tesz egy maroknyi bátor partizán? — Meglepték a németeket és azok nem is sejtették, hogy csak egy szakasznyiian vannak.

Dóvalban néhány napja századnyi német katona tartózkodott. Céljuk feltehetőleg Buly elfoglalása lehetett, mert ezzel elvágták volna az összeköttetést a Balázsban levő Huszár-csoport és a kallósi Óvári-csoport, illetve a Dóval mellett fekvő Mistrik és Missut falvakban levő partizánegységek között. Február 12-én a kora délutáni órákban a németek megkezdték előnyomulásukat Buly felé. Egy szakasznyi erővel biztosították magukat Mistrik felől. A szakasz, géppuskafedezettel, lassan nyomult előre, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy az esetleg Mistrik felől támadó századot feltartóztassa. A századnál átláttak a németek taktikáján és az akció megakadályozása érdekében frontális támadást indítottak ellenük. Ugyanekkor a bal oldali erdőből az orosz partizánecsoporthoz is erős géppuskatűzet zúdított rájuk. A németek, a bekerítés veszélye miatt, kénytelenek voltak visszavonulni Dóval házai közé, másnap reggel pedig onnan is eltávoztak. A támadás elhárításában a sebesültek ellátásán túl egészségügyi csoportom fegyveresen is beavatkozott. Itt kapott fejlövést az egyik orosz őrnagy is, aki nem halt meg ugyan, de súlyos sebesülése miatt mozgásképtelenné vált és később, a hegyen való visszavonulásakor, a szállítása is csak igen küzdelmesen volt lehetséges. A támadás visszaverése után Morszkoj alezredes helytállásunkért elismerését fejezte ki, kiemelve, hogy számunkra ez volt az igazi partizán tűzkeresztség.

Az egyik csendes februári napon a délutáni órákban Kallós felől eszeveszett lövöldözést hallottunk. Nem a megszokott csatazaj volt, mert hiányzott a géppuskák hangja és szokatlan volt a lövöldözés hevesége is. Röviddel utána Buly felől is megkezdődött a lövöldözés, majd körös-körül a hegyekben, közletről és távolról, minden irányban lövöldöztek.

— Mi az ördög bújt belétek, mi ez a ménkű nagy csatazaj? — kérdeztem.

Az egyik orosz mindjárt válaszolt:

— Hej barátom, ma február 23. van. Ma van a Vörös Hadsereg napja, azt ünnepeljük.

— És a magyarok mit ünnepelnek? — kérdeztem.

— Ők segítenek nekünk az ünneplésben, mert mi kevesen vagyunk ahhoz, hogy a Vörös Hadsereg napját méltóan megünnepelhessük. Meg aztán nem árt a németeknek ha tudtukra hozzuk, hogy milyen partizán-erő van itt a hegyekben.

Egy óra múlva csendesedni kezdett, majd teljesen megszűnt a lövöldözés. (...)

Február közepén a kallósi iskolában levő századnál megszorodtak a megbetegedések. A betegeket a körletből kiemelve kellett elkülöníteni ezért Kallósról délre, az erdőben, kb. 500 méterre a falutól, egymás mellett két bunkert

építettünk fenyőfából, melyben a betegeket egymás fölött, két sorban lehetett elhelyezni. A betegek egymás mellett feküdtek a priccseken és köpenyükkal takaróztak. A bunkernek egy Mihajlov nevű orosz felcser volt a parancsnoka. Amikor a bunker elkészült és már 12 flekktífuszos beteg feküdt benne, Bulyból a bunkerba vezényelték dr. Kiss Sándor zalaegerszegi orvost is, akivel előzőleg Buly-ban heteken át együtt laktam és nagyon jól összebarátkoztunk. A bunkerben történeteket, egészen addig, amikor a partizánok elhagyták Kallóst, az ő feljegyzéseiből ismertem meg. (..)

A civilek közt is egyre több volt a megbetegedés, de ezt ők influenzának tartották. A valóságot nem is volt szabad velük tudatni, mert félelmükben menten szertefutottak volna, magukkal hurcolva a ragályt és tetveiket, és ezzel a fertőzést az egész partizánbirodalomban robbanásszerűen elterjesztették volna. A köztünk dúló ragályról nyilván a németek is tudtak, feltehetően úgy számoltak, hogy a flekktífusz előbb-utóbb elvégzi majd azt, amire ők képtelenek voltak. A vírusbetegségekkel szemben tehetetlenek voltunk, a szervezetre bíztuk a küzdelmet, feladatunk a gondozáson kívül jóformán a lázcsillapításra és a vérkeringés támogatására szorítkozhatott. (..)

Március 6-án párás, borongós, szélcsendes, hideg idő volt amikor délután lövés csattant Mosód (Moštenica) irányából, majd utána még egy. A dologra csak akkor figyeltünk fel, amikor a lövöldözés sűrűsödött és megszólaltak a golyószórók, géppuskák is. A Mosód felé vezető út melletti iskolából sűrű rajokban láttam kitódulni katonáinkat. Kijött a parancsnoki szállásról Óvári százados és Esztergályi főhadnagy, is akik szintén felfigyeltek a sűrűsödő lövöldözésre. Ekkor az iskolától futva érkezett egy katonánk és jelentette Óvárinak, hogy Mosód felől erős német egység támad

— Mennyien lehetnek? — kérdezte Óvári,

— Legalább két század!

Óvári, Esztergályi és a lefokozott őrnagy elsiettek az iskola felé, az oroszok is eliramodtak mind, ahányan voltak. A fegyverrohogás egyre tartott, hallatszottak a géppuskák sorozatai és berregtek a géppisztolyok is szüntelenül. Fél óra múlva néhány katonát láttunk hátrafelé szaladni, meg oldalirányban is, rövid szökellésekkel, ám ebből semmire se lehetett következtetni. Az ütközet jó egy óra múlva érte el tetőpontját. A fegyverek zaja szinte egybeolvadt, jelezve, hogy a harc igen heves. Újabb katonákat láttunk görnyedten oldalra szaladni, majd eltűnni a hóban. Úgy látszott, a németek megpróbálták átkarolni állásainkat és Óvári nyilván ezt szándékozik megakadályozni az állások szét-húzásával. Újabb egy óra telt el, mire csendesedni kezdett a lövöldözés és már alkonyodott, amikor az utolsó puskalövés is eldőrdült.

— Egy darabig remélem nyugtunk lesz — mondta később Óvári. Néhány emberünk sajnos meghalt és sebesültünk is van jócskán, a század viszont kiállta a próbát. Ez a század egy német zászlóaljjal szemben meg tudta tartani állásait, és ez komoly siker. Nem gondoltam, hogy embereim ilyenre képesek. Igaz, néhánynak inába szállt a bátorsága és futni kezdtek, de ezek is visszaszivárogtak, amikor látták, hogy a többiek nem mozdulnak. Később önbizalom költözött katonáimba. Rájöttek, hogy fel tudják tartóztatni a támadást, és ettől elbizakodtak. Ami veszteségünk van, az akkor keletkezett: elfeledkeztek az óvatosságról. Akkor azonban már mi irányítottuk az ütközetet.

Nyikoláj százados is megérkezett.

— Százados, gratulálok! Katonáid igazi hősök voltak. Az a fontos, hogy megállták a helyüket! Győztünk és kész! Tudjátok mi volt a siker titka? A hó,

barátaim! A mély hóban a németek nehezen mozogtak, nekünk meg jó takarást biztosított. Azután meg ott voltunk mi. Te, én, az őrnagy, a főhadnagy és a többiek. Még a doki is kezébe vette a géppisztolyt időnként! Ez biztonságérzetet és bátorságot kölcsönzött az embereinknek. Olyan bátorságról tettek bizonyosságot, amilyenre egyikünk sem számított. Láttam, hogyan nézelődtél kezdetben, amikor a visszavonulási lehetőséget mérlegelted. Tudtad, hogy onnan nem lehet visszavonulni, mert nincs erdő mögötte, és ha a németek egyszer lejutnak az iskoláig, kevesen értük volna el a falut. Az erdőig a század fele elpusztult volna. Libasorban visszavonulni az ösvényen, géppuskar alatt, kész öngyilkosság. Tehát meg kellett kísérelni a lehetetlen. Nem hittem, hogy ekkora erőt vissza tudunk verni! (..)

A Kallós elleni támadás kudarcából a németek levonták a megfelelő következtetést: ekkora partizánegység felszámolása olyan áldozatokat követel, ami nincs arányban a belőle származó haszonnal. Számításba vehették azt is, hogy az egyre fenyegetőbb éhség és a tifusz közös erővel elvégzik majd azt amire ők csak komoly áldozatok árán lennének képesek. Fizetett besúgóik mindig akadtak, bár a partizánok időnként egyet-kettőt agyonlőttek közülük. Az emberi kapzsiság miatt mégis mindig akadtak új vállalkozók.

Március 10-én tőlünk délkeletre ágyúlövés dördült. A lövedék a falu mögött 100 méterre a hegyoldalba csapódott, de nem robbant, befulladt a magas hóban. Újabb és újabb lövéseket hallottunk, de mind befulladt, kivétel nélkül. Ez volt a falu szerencséje, mert a német tüzérek nem tudták megfigyelni a becsapódásokat és nem tudták korrigálni a löelemeket. Sokáig kutattuk a lövések eredetét, mikor az egyik orosz néhány mozgó pontot fedezett fel úgy 2—3 kilométerre, egy hegyoldali tisztáson. Néhány orosz felkerekedett és a kallósi iskolától maguk mellé véve egy magyar szakaszt, eliramodtak a tisztás felé. A német löveget minden áron el kellett űzni, mert ha egyszer belövi magát, kő kövön nem marad Kallóson. A német tüzérek észrevették a közeledő veszélyt, mert lövegükkel együtt elvonultak, még mielőtt a partizánok odaértek volna.

Március 16-án a németek újra támadtak, Kiss doktor így emlékezik erre: „Este 9 óra felé a bunkerban beszélgettünk, amikor váratlanul lövések csattantak a közelben. Pillanatok alatt kint voltunk a bunker előtt, és láttuk, hogy tőlünk délnyugatra a völgyben lövöldöznek, talán száz lépésnyire. A puskalövések közé rövid géppisztolysorozatokat vegyültek. Nyilván két járőr akaszkodott össze az éjszakában. Nem telt bele negyed óra, a lövöldözés megszűnt. Nem gondoltam, hogy német járőr ilyenkor éjszaka bemerészkedik a Balázs és Kallós közötti erdőrengetegbe.

— Ezek sítalpas németek, arra kóborolnak, amerre akarnak, és nem szaladnak el néhány puskalövéstől. Itt mászkálnak valamerre körülöttünk. Most az éjjel őrséget állítunk — mondta Mihajlov százados.

Én vállaltam az első váltást. Valamivel 11 óra után sítalpak csusszanását hallottam lent a szlovák bunkerek mögött, talán 150 lépésnyire. Felénk jöttek.

— A mieink nem járnak sítalpakon, ezek csak németek lehetnek — gondoltam.

Lőni kellett, mert ha közelebb engedem őket, annak végzetes következményei lehetnek. A lövés élesen csattant. A sítalpasok megtorpantak és a fák mögé húzódtak. Viszonzásul néhány géppisztolysorozatot lőttek felém. Néhány perc megtorpanás után gyors ütemben ismét megkezdték a kapaszkodást. Újra lőttem, de nem zavartatták magukat. Jöttek rendületlenül, kihasználva a fák takarását. Ekkor érkezett Mihajlov és Kuhár, majd nyomban utánuk még két ma-

gyar partizán, és nyomban tüzet nyitottak ők is. A megsokasodott tűz gondolkodásra készítette a támadókat, mert megálltak, majd néhány perc múlva megkezdtek a visszavonulást, rövid géppisztolysorozatokkal fedezve magukat. Vártunk még éjfélig, de már nem történt semmi. Ezen az éjszakán nem tudtunk többé aludni.” (...)

Március 18-án egy magyar partizán jött a bunkerba azzal az utasítással, hogy 2 órakor mindenki legyen Kallóson, mert Morszkój alezredes akar szólni a partizánokhoz. Amikor a kallósi csoport felsorakozott, Morszkój alezredes, aki Óvári, Esztergályi, Huszár és még vagy 5—6 orosz partizán kíséretében érkezett, fellépett egy odakészített tuskóra. Szavait egy magyar partizán fordította. Mindenekelőtt elismerését nyilvánította a partizánoknak.

— Tetteitek méltóak arra — mondotta —, hogy arany betűkkel legyenek beírva a partizánharcok történetébe. A ti harcaitok révén mi, partizánok vagyunk az urak Kallós, Balázs, Buly, Dóval, Koritnyica (Korytnica) Oszada és Lúzsna (Liptovská Lúžna) községekben, az Alacsony Táttra jelentős területein, ahova itt tartózkodásunk idején, hónapokon keresztül a németeknek nem sikerült a lábukat betenniük, vagy ha néha megkísérelték, mindig véres fejjel kellett visszavonulniok. Igazi hősök vagytok. Tudom, bennetek ezután sem csalódnék.

Most nagy gondunk van. Az élelmiszereink elfogytak, szerezni már sehonnan sem tudunk. Itt az éhen pusztulás fenyeget bennünket. A front Breznóbányánál (Brezno nad Hronom) megmerevedett, nincs több időnk a várakozásra. Mit tehetünk hát e nehéz helyzetben? Onnan szerzünk ahol van. Megtámadunk egy német raktárat, azután áttörünk az arcvonalon és csatlakozunk a Vörös Hadsereghez.

Megkérdezte, hogy vállalják-e a magyar partizánok is ezt a feladatot.

Szavait kitörő lelkesedés fogadta.

Óvári százados közölte Kiss doktorral, hogy Morszkój alezredes parancsára a bunkerban levő járóképes betegeket is készítse fel az útra.

—A bunkerban a hátrahagyott betegekkel — mondotta — dr. Gergely Tibor orvos zászlós fog visszamaradni, akinek Buly-ból való ideérkezéséről már intézkedtek. A nehéz hegyi utat ő valószínűleg nem bírná, mert szintén megbetegedett, de a visszamaradó betegek ellátásáról is mindenképpen gondoskodni kell!

Közölte, hogy Kallóson hátrahagynak egy magyar partizánokból álló 40 fős helyőrséget, akiknek feladata a falu védelme és a bunkerban hátrahagyottakról való gondoskodás lesz.

Másnap délelőtt Buly-ról megérkeztem a bunkerba. Dr. Kiss Sándor kollégám ismertette velem a helyzetet, átadta a betegeket, a csekély gyógyszer- és kötszerkészletét. Akkor már, pár nap óta, magam is a flekktífusszal járó apátiában éltem, legyengülve. Az intézkedéseket egykedvűen vettem tudomásul mint akit már semmi nem érdekel.

Délután dr. Kiss Sándor elbúcsúzott a betegektől, a járóképeseket még előző este útbaindította az egységeikhez, majd egymást megölelve és sok szerencsét kívánva elbúcsúztunk. A bunker előtt állva szomorúan és irigykedve néztem a lassú léptekkel távolodó bajtársak után, azon tűnődve eközben, hogy vajon találkozhatunk e még egymással az életben?

Március 19-én estére Kallóson elcsendesült az élet. (...) A bunkerban tudtunk a hátrahagyott helyőrségekről, de a kapcsolatot velünk ők egyelőre nem vették

fel. Másnap kora reggel nagy lövöldözésre riadtunk, a fegyverropogás a falu felől hallatszott és közben, sűrűn, hatalmas robbanások is hangzottak, mintha kézigránátkötegek robbantak volna. Tanácstalanul vártuk a bunker előtt a fejleményeket, amikor a fegyverropogás közepette német kiabálást, vezényszavakat és kutyaugatást hallottunk. Még felfogni is alig tudtuk a történeteket, amikor megláttuk a közeledő német katonákat, akik egyre csak lövöldöztek. Az erdő fái közt a nagy hóban próbáltunk menekülni. Ez azonban kilátástalan próbálkozásnak bizonyult a magas hó miatt, így néhány lépés után, kifulladásra, a fák mögé bújva kerestünk menedéket.

A németek a bunkerhoz érve kézigránátokat dobálták be, amitől a bent maradtak nagy része elpusztult, akik pedig a bunkerból kiugrálva próbáltak menekülni azokat géppisztolysorozatokkal mind lekaszálták. Amikor a bunkerban már nem észleltek több mozgást, az erdőbe menekülteket kezdték összeszedgetni. Ez a művelet hamar véget ért, részben mert a magas hó miatt 25—30 méternél messzebb egyikünknek sem sikerült tovább jutnia, másrészt pedig a friss nyomok és a farkaskutyák ugyancsak megkönnyítették az előkerítésünket. Néhányunkat akkor — lehattunk úgy kilenc-tizen — lehajtottak a faluba, ahol az égő házak között már várakoztak az utcán elfogottak: néhány magyar partizán, akik nem tudtak elmenekülni a helyőrség tagjai közül, oda menekült öreg zsidók és a faluban lakó öreg szlovákok. Amint mi is odaértünk, elindult a menet Mosód irányába. Siralmas vánszorgás volt, mert akinek elég ereje volt, az megpróbált elmenekülni a támadás kezdetekor. Némelyeknek sikerült is, de akik ott maradtak, akiket végül is összefogdostak, az átélt borzalmak, de főleg az átélt betegség következtében annyira legyengültek, hogy a lefelé vezető úton való menetelést sem bírták mindnyájan. S aki megállt kis pihenésre, hogy szusszantson néhányat, annak nem volt irgalom. Azon pillanatban megszólalt a géppisztoly és a hóban következhetett a hosszú pihenés...

Kallós 1945. március 20-án a délelőtti órákban pusztult el. A végtelen fenyvesek közt csak az üszkös romok regélnek arról, hogy ott egykor falu állt. A romok alatt és körülöttük a fenyvesekben közel 100 magyar partizán alussza örök álmát a jeltelen sírokban. (. . .)

A Kallóson és a bunkerban összefogdosott partizánokat, akik túléltek az ot-tani mészárlást, Padkócra (Podkonice) kísérték a német parancsnokságra, majd kihallgatásuk után közülük kb. 14—16-ot, a leggyengébbeket, kivégezték a többiek pedig SS őrizettel Stubnyafüldre (Štubňaňské Teplice) szállították, ahol egy iskolahelyiségben őrizték. Április 3-án a magyar állampolgárokat vonattal Pöstyénbe (Piešťany) szállították, hogy átadják a magyar hadbírósnak. Börtönbe zárva vártuk sorsunkat, de az éjszaka meghozta a felszabadulást: a magyar csapatok az előnyomuló szovjetek elől elmenekültek és sorsunkra hagytak minket. Reggel a helyi lakosok kinyitották zárkainkat. Felszabadultunk.